

Львівський національний університет імені Івана Франка
Філологічний факультет
Кафедра української мови імені професора Івана Ковалика

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
В. о. декана філологічного
факультету
доц. Крохмальний Р. О.
“31” серпня 2023 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА
(ЛЕКСИКОЛОГІЯ. ФРАЗЕОЛОГІЯ. ЛЕКСИКОГРАФІЯ)»

галузь знань	<u>03 Гуманітарні науки</u>
спеціальність	<u>035 Філологія</u>
спеціалізація	<u>035.01. Українська мова та література</u>
факультет	<u>філологічний</u>

2023 – 2024 рр.

Сучасна українська літературна мова (Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія). Робоча програма навчальної дисципліни для студентів за напрямом підготовки «Філологія» спеціальністю «Українська мова та література».

Розробник: Труш О. М., доцент, кандидат філологічних наук

Робочу програму розглянуто і схвалено на засіданні катедри української мови імені професора Івана Ковалика Львівського національного університету імені Івана Франка

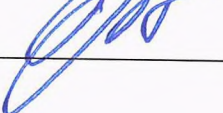
Протокол № 1 від “31” серпня 2023 р.

Завідувач катедри - Купчинська З. О.

“31” серпня 2023 р.

Робочу програму ухвалила Вчена рада філологічного факультету

Протокол № 1 від “31” серпня 2023 р.

“31” серпня 2023 р. Голова Крохмальний Р. О.

© Труш О. М., 2023 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3,5 (2 – для заочної форми)	Галузь знань – гуманітарні науки 035 – філологія, бакалавр	Нормативна	
	Напрямок підготовки – 035 – філологія		
Модулів – 2	Спеціальність – українська мова та література	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		1-й	1-й
		Семестр	
Загальна кількість годин – 105 (для денної форми) – 60 (для заочної форми)		1-й	1-й
Тижневих годин: для денної форми навчання – 2 аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 2,6 Тижневих годин: для заочної форми навчання – 1 аудиторних – 1 самостійної роботи студента – 2	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	32 год.	16 год.
		Практичні, семінарські	
		32 год.	16 год.
		Лабораторні	
		Самостійна робота	
		41 год.	28 год.
		Індивідуальні завдання:	
Вид контролю: залік			

Примітка

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 61 % і 39 %

для заочної форми навчання – 53 % і 47 %

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Основною метою курсу «Сучасна українська літературна мова (Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія)» постає формування у студентів-філологів систематизованих наукових знань про традиційні й нові підходи щодо класифікації та кваліфікації різних лексичних явищ, ознайомлення студентів з лексико-фразеологічною системою сучасної української мови, формування в них умінь і навичок використовувати в майбутній професійній діяльності лексичні та фразеологічні засоби з урахуванням їх семантики, джерела походження, стилістичних властивостей.

Головним завданням курсу є опрацювання студентами теоретичного матеріалу з лексики і фразеології, формування у них наукових поглядів на мову, вироблення навичок самостійних спостережень над мовними фактами, їх аналізу та класифікації, розуміння законів їх розвитку і функціонування в мові, навиків типології словників і періодизації розвитку української лексикографії, знання базових словників, а також ідей мовознавців, які долучалися до параметризації українського словникового фонду.

У результаті вивчення курсу студент повинен

знати:

- предмет, завдання й місце лексикології, фразеології та лексикографії серед інших мовознавчих дисциплін;
- головні ідеї провідних українських і зарубіжних лексикологів;
- аспекти й методи дослідження в лексикології;
- основні ознаки слова та складові лексичного значення;
- типи лексичних значень слів;
- типи системного групування лексики;
- диференціацію лексики української мови за різними ознаками;
- основи української фразеології;
- основні поняття лексикографії;
- етапи становлення української лексикографії;
- типи словників;
- комп'ютерні технології в українській лексикографії.
- місце лексики і фразеології в системі сучасної української мови, їх зв'язки з іншими структурними рівнями мови;
- дефініції та властивості мовних одиниць, що входять до лексичної та фразеологічної систем української мови;
- різновиди системних зв'язків у лексиці та фразеології;
- класифікаційні схеми, за допомогою яких систематизуються лексичні та фразеологічні одиниці та мовні явища, наявні в лексиці та фразеології;
- принципи побудови статей у словниках різних типів;

уміти:

- визначати приналежність тексту до того чи іншого функціонального стилю за його лексичними, морфологічними та синтаксичними особливостями;
- знаходити і аналізувати вияви системних явищ у лексиці та фразеології;
- виконувати лексикологічний аналіз слова;
- з'ясовувати джерела походження лексичних одиниць за характерними фонетичними та морфологічними ознаками;

- визначати стильову приналежність і емоційно-експресивне забарвлення слів та способи його вираження;
- витлумачувати значення фразеологічних одиниць і вводити їх у контекст;
- орієнтуватися в сучасних лексикографічних та фразеологічних джерелах і використовувати їх у практичній діяльності;
- аналізувати наукові праці з лексикології, фразеології та лексикографії;
- пояснювати лексичне значення слова і визначати семантичні компоненти (семи) в його структурі;
- визначати типи лексичних значень за різними ознаками;
- встановлювати парадигматичні та синтагматичні зв'язки слів;
- характеризувати лексику української мови за різними ознаками;
- визначати тип фразеологізмів;
- аналізувати різні типи словників;
- виконувати лексикологічний і фразеологічний аналіз.

Вивчення вказаної дисципліни передбачає формування таких **загальних компетентностей**:

ЗК 1. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 3. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 4. Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 5. Здатність працювати в команді та автономно.

ЗК 7. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 8. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК 14. Здатність до особистісного і професійного розвитку.

Фахових компетентностей:

ФК 4. Здатність здійснювати науковий аналіз і структурування мовного / мовленнєвого матеріалу з урахуванням класичних і новітніх методологічних принципів.

ФК 7. Здатність вільно користуватися спеціальною термінологією в обраній галузі філологічних досліджень.

ФК 8. Усвідомлення ролі експресивних, емоційних, логічних засобів мови для досягнення запланованого прагматичного результату.

ФК 11. Здатність до створення, редагування, реферування і систематизації текстів усіх типів.

Програмні результати навчання:

ПРН 1. Оцінювати власну навчальну та науково-професійну діяльність, будувати і втілювати ефективну стратегію саморозвитку та професійного самовдосконалення.

ПРН 2. Упевнено володіти державною та іноземною мовами для реалізації письмової та усної комунікації, зокрема в ситуаціях професійного й наукового спілкування; презентувати результати досліджень державною та іноземною мовами.

ПРН 4. Оцінювати й критично аналізувати соціально, особистісно та професійно значущі проблеми і пропонувати шляхи їх вирішення у складних і непередбачуваних умовах, що потребує застосування нових підходів та прогнозування.

ПРН 6. Застосовувати знання про експресивні, емоційні, логічні засоби мови та техніку мовлення для досягнення запланованого прагматичного результату й організації успішної комунікації.

ПРН 9. Характеризувати теоретичні засади (концепції, категорії, принципи, основні поняття тощо) та прикладні аспекти обраної філологічної спеціалізації.

ПРН 12. Дотримуватися правил академічної доброчесності.

ПРН 13. Доступно й аргументовано пояснювати сутність конкретних філологічних питань, власну точку зору на них та її обґрунтування як фахівцем, так і широкому загалу, зокрема особам, які навчаються.

ПРН 16. Використовувати спеціалізовані концептуальні знання з обраної філологічної галузі для розв'язання складних задач і проблем, що потребує оновлення та інтеграції знань, часто в умовах неповної / недостатньої інформації та суперечливих вимог.

ПРН 19. Аргументовано пояснювати, оцінювати і зіставляти тенденції, методичні новації та розробки в галузі вищої освіти.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Лексикологія. Системні зв'язки в лексиці

Тема 1. Лексикологія як лінгвістична дисципліна, предмет і завдання лексикології. Загальна (універсальна) і конкретна (національна), історична (діахронна) та описова (синхронна), прикладна лексикологія. Аспекти лексикологічних досліджень. Семасіологія, ономасіологія, етимологія, ономастика, фразеологія, лексикографія як розділи лексикології. Зв'язок з іншими дисциплінами. Тенденції розвитку сучасної української лексикології, огляд основних праць.

Тема 2. Слово як одиниця лексичного рівня мови. Слово – знакова одиниця. Лексичне значення слова. Денотативний характер лексичного значення. Понятійна основа лексичного значення. Прагматичний аспект лексичного значення. Оцінні компоненти в лексичному значенні. Асоціативні ознаки (конотації), пов'язані зі словом. Лексичне і граматичне значення. Сполучувальні властивості слова, що визначаються його лексичним і граматичним значенням.

Тема 3. Співвідношення форми і змісту в слові. Мотивованість і немотивованість слова і значення. Внутрішня форма слова, її види.

Тема 4. Типи слів за загальним лексичним значенням: самостійні, службові й вигуківі; повнозначні та займенникові. Імена власні й загальні. Ономастика як наука про власні назви. Імена конкретні й абстрактні. Принципи й методи опису лексичного значення. Поняття про компонентний аналіз.

Тема 5. Багатозначність слова (полісемія). Семантична структура полісемічного слова. Ієрархія значень і типи багатозначності в українській мові (радіальна, ланцюжкова, радіально-ланцюжкова). Метафора як спосіб семантичної деривації. Узуальні й okazіональні метафоричні перенесення. Метонімія як спосіб семантичної деривації. Продуктивні моделі метонімічних перенесень. Смислові відношення між лексико-семантичними варіантами (ЛСВ) багатозначного слова. Питання про загальне значення слова. Дифузність лексичних значень полісемічного слова і її текстові вияви. Способи тлумачення лексичного значення слова. Передача полісемії і типів лексичних значень слів у тлумачних словниках української мови. Найважливіші тлумачні словники, їх характеристика.

Тема 6. Явище омонімії. Типологія омонімів (омофонеми, оморфеми, оmodеривати, омолекси, омофраземи, оморечення). Лексична омонімія в українській мові. Типи лексичних омонімів: повні й неповні (часткові). Різновиди часткових омонімів (омофони, омографи, омоформи). Відмежування лексичних омонімів від випадків відносної омонімії (омофонів, омоформ, омографів). Джерела лексичних омонімів. Проблема розмежування омонімії й полісемії. Стилiстичне використання омонімів у мовленні (гра слів, каламбур). Словники омонімів.

Тема 7. Пароніми в українській мові. Пароніми на різних мовних рівнях. Типологія лексичних паронімів. Вузьке і широке трактування паронімії. Семантичні та структурні типи паронімів. Співвідношення явищ паронімії з фонеморфологічною варіантністю слова, народною етимологією. Паронімія й паронімазія. Словники паронімів. Використання паронімії й паронімазії в мові художньої літератури.

Тема 8. Лексична парадигматика. Лексико-семантична парадигма. Поняття про семантичне поле і лексико-семантичну групу (ЛСГ). Найважливіші відношення між їх членами: синонімія, гіпонімія, антонімія і конверсія. Синонімія як фундаментальний тип відношень мовних одиниць. Лексичні синоніми. Визначення синонімів. Умови синонімізації. Абсолютна синонімія. Повна і неповна (ідеографічна) синонімія. Нейтралізація семантичних відмінностей ідеографічних синонімів. Інші типи відмінностей між синонімами (граматичні, стилістичні, емоційно-експресивні, жанрові, соціальні, територіальні). Синонімічний ряд і його домінанта. Поняття про синонімічне гніздо. Поняття про квазісиноніми. Синоніми системно-мовні і ситуативно-мовленнєві, їхня роль у текстотворенні. Стилiстичні прийоми, побудовані на синонімії (евфемізми, парафрази, ампліфікація, плеоназм). Словники синонімів української мови.

Тема 9. Антонімія. Мовні типи антонімів. Лексичні антоніми, їх визначення. Логічна та лінгвістична основа антонімів. Структурні й семантичні типи антонімів (градуальні (мезоніми), комплементарні, векторні, координатні). Контекстуальні антоніми. Синонімічно-антонімічні зв'язки. Поняття про енантіосемію. Антонімія системно-мовна та ситуативно-мовленнєва. Текстові функції антонімів. Стилiстичні прийоми, побудовані на антонімії (оксиморон, антитеза). Словники антонімів української мови.

Тема 10. Лексична синтагматика. Закон семантичної узгодженості слів. Граматична, семантична і лексична сполучуваність. Поняття про валентність слова. Словники сполучуваності, валентностей, асоціативні. Соціолінгвістичний аспект лексики.

Тема 11. Лексичні шари української лексики з погляду її походження. Споконвічно українські слова (індоєвропейські, праслов'янські, східнослов'янські) і власне українські. Етимологічні словники української мови. Лексичні запозичення в українській мові. Фонетичні, граматичні і лексичні закономірності, що супроводжують освоєння запозичених слів (фонетико-морфологічна адаптація). Семантичні процеси при запозиченні слів. Класифікація запозичень за походженням (джерелами) і тематичними групами. Екзотизми й варваризми. Калькування й кальки. Типи лексичних кальок. Інтернаціональна лексика. Запозичена лексика в тлумачних словниках і словниках іншомовних слів.

Тема 12. Соціальна й територіальна диференціація лексики української мови. Лексика загальнонародна й лексика обмеженого вжитку. Науково-технічна й професійна термінологія. Специфіка терміна. Джерела термінотворення в українській мові. Поняття про термінологізацію загальнонародної лексики і детермінологізацію терміна. Словники термінів. Професіоналізми, відмінності їх від термінів. Жаргонна лексика. Арго. Використання жаргонної та арготичної лексики в літературній мові. Словники жаргонної та арготичної лексики. Діалектизми (фонетичні, морфологічні, словотворчі, лексичні, синтаксичні), види лексичних діалектизмів (лексичні, етнографічні, семантичні). Функції в тексті. Словники діалектної та жаргонної лексики.

Тема 13. Динамічні потенції лексико-семантичної системи мови. Активна й пасивна лексика. Застаріла лексика: історизми (матеріальні архаїзми) й архаїзми (стилістичні архаїзми). Неологізми, їх різновиди і шляхи появи в мові. Оказіональні й потенційні слова. Словники нових слів і значень. Словники архаїзмів (історичні). Стилістична диференціація лексики української мови. Лексика стилістично нейтральна (міжстильова) і стилістично забарвлена. Розмовна лексика, її види. Книжна лексика, її види. Система стилістичних поміток у тлумачних словниках української мови.

Тема 14. Фразеологія як лінгвістична дисципліна. Предмет вивчення фразеології. Поняття фразеологічної одиниці. Проблема виокремлення фразеологізму, асиметричність форми і змісту. Фразеологізм і лексема. Фразеологізм і словосполучення. Питання про обсяг фразеології і типи її одиниць. Проблема класифікації фразеологічних одиниць. Ідіоматика і фраземіка. Типологія ідіом (фразеологічні зрощення, єдності, сполучення) та фразем (прислів'я, приказки, крилаті вислови). Стійкість і варіантність фразеологізмів. Системна організація фразеології. Фразеологічна парадигматика: фразеологічні синоніми, антоніми. Фразеологічна багатозначність. Фразеологічні омоніми. Фразеологічна синтагматика. Фразеологія української мови з погляду її походження (старогрецькі, романські, біблейські, авторські фразеологізми). Стилістична диференціація фразеологізмів. Структурні типи фразеологізмів. Фразеологічні словники української мови.

Змістовий модуль II. Українська лексикографія

Тема 1. Лексикографія як прикладна наукова дисципліна. Основні поняття лексикографії. Типологія словникової продукції. Енциклопедичні й лінгвістичні словники. Типи лінгвістичних словників. Тлумачні словники української мови. Структура словникової статті у тлумачних словниках.

Тема 2. З історії української лексикографії. Найдавніші українські словники. Українська лексикографія XIX–XX ст. Сучасний стан лексикографії в Україні. Огляд базових лексикографічних праць.

4. Структура навчальної дисципліни «Сучасна українська літературна мова (Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія)»

Назва змістових тем	Кількість годин				
	Усього	Денна форма			
		л	п	інд	с р с
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль I. Лексикологія. Системні зв'язки в лексичі					
Тема 1. Лексикологія як лінгвістична дисципліна, предмет і завдання лексикології. Загальна (універсальна) і конкретна (національна), історична (діахронна) та описова (синхронна), прикладна лексикологія. Аспекти лексикологічних досліджень. Семасіологія, ономасіологія, етимологія, ономастика, фразеологія, лексикографія як розділи лексикології. Зв'язок з іншими дисциплінами. Тенденції розвитку сучасної української лексикології, огляд основних праць.	6	2	2		2
Тема 2. Слово як одиниця лексичного рівня мови. Слово – знакова одиниця. Лексичне значення слова. Денотативний характер лексичного значення. Понятійна основа лексичного значення. Прагматичний аспект лексичного значення. Оцінні компоненти в лексичному значенні. Асоціативні ознаки (конотації), пов'язані зі словом. Лексичне і граматичне значення. Сполучувальні властивості слова, що визначаються його лексичним і граматичним значенням.	6	2	2		2
Тема 3. Співвідношення форми і змісту в слові. Мотивованість і немотивованість слова і значення. Внутрішня форма слова, її види.	6	2	2		2
Тема 4. Типи слів за загальним лексичним значенням: самостійні, службові й вигуківі; повнозначні та займенникові. Імена власні й загальні. Ономастика як наука про власні назви. Імена конкретні й абстрактні. Принципи й методи опису лексичного значення. Поняття про компонентний аналіз.	8	2	2		4
Тема 5. Багатозначність слова (полісемія). Семантична структура полісемічного слова. Ієрархія значень і типи багатозначності в українській мові (радіальна, ланцюжкова, радіально-ланцюжкова). Метафора як спосіб семантичної деривації. Узуальні й оказіональні метафоричні перенесення. Метонімія як спосіб семантичної деривації. Продуктивні моделі	4	2	2		

метонімічних перенесень. Смыслові відношення між лексико-семантичними варіантами (ЛСВ) багатозначного слова. Питання про загальне значення слова. Дифузність лексичних значень полісемічного слова і її текстові вияви. Способи тлумачення лексичного значення слова. Передача полісемії і типів лексичних значень слів у тлумачних словниках української мови. Найважливіші тлумачні словники, їх характеристика.					
Тема 6. Явище омонімії. Типологія омонімів (омофонеми, оморффеми, оmodеривати, омолекси, омофраземи, оморечення). Лексична омонімія в українській мові. Типи лексичних омонімів: повні й неповні (часткові). Різновиди часткових омонімів (омофони, омографи, омоформи). Відмежування лексичних омонімів від випадків відносної омонімії (омофонів, омоформ, омографів). Джерела лексичних омонімів. Проблема розмежування омонімії й полісемії. Стилiстичне використання омонімів у мовленні (гра слів, каламбур). Словники омонімів.	6	2	2		2
Тема 7. Пароніми в українській мові. Пароніми на різних мовних рівнях. Типологія лексичних паронімів. Вузьке і широке трактування паронімії. Семантичні та структурні типи паронімів. Співвідношення явищ паронімії з фонеморфологічною варіантністю слова, народною етимологією. Паронімія й парономазія. Словники паронімів. Використання паронімії й парономазії в мові художньої літератури.	7	2	2		3
Тема 8. Лексична парадигматика. Лексико-семантична парадигма. Поняття про семантичне поле і лексико-семантичну групу (ЛСГ). Найважливіші відношення між їх членами: синонімія, гіпонімія, антонімія і конверсія. Синонімія як фундаментальний тип відношень мовних одиниць. Лексичні синоніми. Визначення синонімів. Умови синонімізації. Абсолютна синонімія. Повна і неповна (ідеографічна) синонімія. Нейтралізація семантичних відмінностей ідеографічних синонімів. Інші типи відмінностей між синонімами (граматичні, стилістичні, емоційно-експресивні, жанрові, соціальні, територіальні). Синонімічний ряд і його домінанта. Поняття про синонімічне гніздо. Поняття про квазісиноніми. Синоніми системно-мовні і ситуативно-мовленнєві, їхня роль у текстотворенні. Стилiстичні прийоми, побудовані на синонімії (евфемізми, парафрази, ампліфікація, плеоназм). Словники синонімів української мови.	8	2	2		4

<p>Тема 9. Антонімія. Мовні типи антонімів. Лексичні антоніми, їх визначення. Логічна та лінгвістична основа антонімів. Структурні й семантичні типи антонімів (градуальні (мезоніми), комплементарні, векторні, координатні). Контекстуальні антоніми. Синонімічно-антонімічні зв'язки. Поняття про енантіосемію. Антонімія системно-мовна та ситуативно-мовленнєва. Текстові функції антонімів. Стилістичні прийоми, побудовані на антонімії (оксиморон, антитеза). Словники антонімів української мови.</p>	6	2	2		2
<p>Тема 10. Лексична синтагматика. Закон семантичної узгодженості слів. Граматична, семантична і лексична сполучуваність. Поняття про валентність слова. Словники сполучуваності, валентностей, асоціативні. Соціолінгвістичний аспект лексики.</p>	6	2	2		2
<p>Тема 11. Лексичні шари української лексики з погляду її походження. Споконвічно українські слова (індоевропейські, праслов'янські, східнослов'янські) і власне українські. Етимологічні словники української мови. Лексичні запозичення в українській мові. Фонетичні, граматичні і лексичні закономірності, що супроводжують освоєння запозичених слів (фонетико-морфологічна адаптація). Семантичні процеси при запозиченні слів. Класифікація запозичень за походженням (джерелами) і тематичними групами. Екзотизми й варваризми. Калькування й кальки. Типи лексичних кальок. Інтернаціональна лексика. Запозичена лексика в тлумачних словниках і словниках іншомовних слів.</p>	6	2	2		2
<p>Тема 12. Соціальна й територіальна диференціація лексики української мови. Лексика загальнонародна й лексика обмеженого вжитку. Науково-технічна й професійна термінологія. Специфіка терміна. Джерела термінотворення в українській мові. Поняття про термінологізацію загальнонародної лексики і детермінологізацію терміна. Словники термінів. Професіоналізми, відмінності їх від термінів. Жаргонна лексика. Арго. Використання жаргонної та арготичної лексики в літературній мові. Словники жаргонної та арготичної лексики. Діалектизми (фонетичні, морфологічні, словотворчі, лексичні, синтаксичні), види лексичних діалектизмів (лексичні, етнографічні, семантичні). Функції в тексті. Словники діалектної та жаргонної лексики.</p>	8	2	2		4

<p>Тема 13. Динамічні потенції лексико-семантичної системи мови. Активна й пасивна лексика. Застаріла лексика: історизми (матеріальні архаїзми) й архаїзми (стилістичні архаїзми). Неологізми, їх різновиди і шляхи появи в мові. Оказіональні й потенційні слова. Словники нових слів і значень. Словники архаїзмів (історичні). Стилістична диференціація лексики української мови. Лексика стилістично нейтральна (міжстильова) і стилістично забарвлена. Розмовна лексика, її види. Книжна лексика, її види. Система стилістичних поміток у тлумачних словниках української мови.</p>	8	2	2		4
<p>Тема 14. Фразеологія як лінгвістична дисципліна. Предмет вивчення фразеології. Поняття фразеологічної одиниці. Проблема виокремлення фразеологізму, асиметричність форми і змісту. Фразеологізм і лексема. Фразеологізм і словосполучення. Питання про обсяг фразеології і типи її одиниць. Проблема класифікації фразеологічних одиниць. Ідіоматика і фраземіка. Типологія ідіом (фразеологічні зрощення, єдності, сполучення) та фразем (прислів'я, приказки, крилаті вислови). Стійкість і варіантність фразеологізмів. Системна організація фразеології. Фразеологічна парадигматика: фразеологічні синоніми, антоніми. Фразеологічна багатозначність. Фразеологічні омоніми. Фразеологічна синтагматика. Фразеологія української мови з погляду її походження (старогрецькі, романські, біблійські, авторські фразеологізми). Стилістична диференціація фразеологізмів. Структурні типи фразеологізмів. Фразеологічні словники української мови.</p>	6	2	2		2
Разом – змістовий модуль I	91	28	28		35
Змістовий модуль II. Українська лексикографія					
<p>Тема 1. Лексикографія як прикладна наукова дисципліна. Основні поняття лексикографії. Типологія словникової продукції. Енциклопедичні й лінгвістичні словники. Типи лінгвістичних словників. Тлумачні словники української мови. Структура словникової статті у тлумачних словниках.</p>	8	2	2		4
<p>Тема 2. З історії української лексикографії. Найдавніші українські словники. Українська лексикографія XIX–XX ст. Сучасний стан лексикографії в Україні. Огляд базових лексикографічних праць.</p>	6	2	2		2

Разом – змістовий модуль II	14	4	4		6
РАЗОМ	105	32	32		41

5. Практичні заняття

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Мова й мовлення. Слово як мовна одиниця. Визначення слова: різні підходи і критерії. Ознаки слова як мовної одиниці. Аспекти виділення слів.	2
2.	Лексичне значення слова. Основні типи лексичних значень слів. Граматичне значення слова.	2
3.	Слово і поняття. Структура слова. Типологія лексичних одиниць.	2
4.	Семантична структура слова. Компонентний аналіз слова. Різновиди сем.	2
5.	Полісемія. Ієрархія значень і типи багатозначності в українській мові (радіальна, ланцюжкова, радіально-ланцюжкова). Метафора і метонімія.	2
6.	Омонімія в українській мові. Типологія омонімів.	2
7.	Паронімія в українській мові. Типологія паронімів.	2
8.	Синонімія в українській мові. Класифікація синонімів.	2
9.	Антонімія в українській мові. Класифікація антонімів.	2
10.	Різновиди сполучуваності слів (граматична, семантична, лексична). Валентність слова. Особливості лексичної сполучуваності слів.	2
11.	Українська лексика з погляду походження. Типи запозичень. Запозичена лексика в тлумачних словниках і словниках іншомовних слів.	2
12.	Стилістичні пласти лексики у складі української мови. Термінолексика. Діалектизми і жаргонізми в лексичному складі мови.	2
13.	Активна і пасивна лексика. Архаїзми та неологізми.	2
14.	Українська фразеологія. Типологія фразеологічних одиниць. Фразеологічні словники української мови.	2
15.	Українська лексикографія. Типологія словників. Енциклопедія як різновид словника. Огляд загальних і тематичних енциклопедій. Енциклопедія українознавства. Українська радянська енциклопедія. Універсальний словник-енциклопедія. Українська мова. Енциклопедія. Тлумачні словники української мови. Огляд. СУМ. КТСУМ. ВТСУМ.	2
16.	Огляд різних типів словників української лексикографії. Етимологічний словник. Словник іншомовних слів. Перекладні словники. Історичні словники української мови. Словар Бориса Грінченка. Діалектні словники української мови. Словник жаргонізмів. Словники мови письменника. Ономастичні словники української мови.	2
	Разом	32

6. Самостійна робота

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Мова і мовлення як форми лінгвальної дійсності.	2
2.	Форми існування української мови.	2
3.	Літературна мова та її різновиди.	2
4.	Феномен суржика і процеси змішування мов.	4
5.	Стилістичне використання омонімів.	2
6.	Стилістичне використання паронімів.	3
7.	Стилістичне використання синонімів.	4
8.	Стилістичне використання антонімів.	2
9.	Українська мова серед інших слов'янських.	2
10.	Відомості про походження та розвиток української мови.	2
11.	Національні й територіальні різновиди української літературної мови. Українські діалекти за межами України: русинська мова, західнополіська (ятвязька) мікрмова, кубанська балачка та ін.	4
12.	Функціонально-стилістичні різновиди української літературної мови.	4
13.	Джерела та механізми фразеологізації. Використання фразеологізмів у різностильових текстах.	2
14.	Типологія словників української мови.	4
15.	Періодизація розвитку української лексикографії: староукраїнська, середньоукраїнська, нова українська.	2
	Разом	41

7. Питання до іспиту

1. Лексикологія як лінгвістична дисципліна, предмет і завдання лексикології. Загальна (універсальна) і конкретна (національна), історична (діахронна) та описова (синхронна), прикладна лексикологія. Аспекти лексикологічних досліджень. Семасіологія, ономасіологія, етимологія, ономастика, фразеологія, лексикографія як розділи лексикології. Зв'язок з іншими дисциплінами.

2. Слово як одиниця лексичного рівня мови. Слово – знакова одиниця. Семантична структура слова. Компонентний аналіз слова. Лексичне значення слова. Лексичне і граматичне значення.

3. Багатозначність слова (полісемія). Різновиди полісемічних рядів в українській мові (радіальна, ланцюжкова, радіально-ланцюжкова). Механізми утворення полісемічного ряду. Тлумачні словники.

4. Явище омонімії. Омоніми на різних мовних рівнях. Лексична омонімія в українській мові. Типи лексичних омонімів: повні й неповні (часткові). Різновиди часткових омонімів (омофони, омографи, омоформи). Джерела лексичних омонімів. Проблема розмежування омонімії й полісемії. Стилістичне використання омонімів у мовленні. Словники омонімів.

5. Пароніми в українській мові. Пароніми на різних мовних рівнях. Типологія лексичних паронімів. Вузьке і широке трактування паронімії. Семантичні та структурні типи паронімів. Стилістичне використання паронімів. Словники паронімів.

6. Синонімія як фундаментальний тип відношень мовних одиниць. Лексичні синоніми. Визначення синонімів. Функції синонімів. Джерела поповнення синонімних рядів. Типологія синонімів. Повна і неповна (ідеографічна) синонімія. Синонімний ряд і його домінанта. Стилїстичне використання синонімів. Словники синонімів української мови.

7. Антонїмія. Мовні типи антонїмів. Лексичні антонїми, їх визначення. Логїчна та лїнгвїстична основа антонїмів. Структурні й семантичні типи антонїмів. Контекстуальні антонїми. Стилїстичні прийоми, побудовані на антонїмїї. Словники антонїмів української мови.

8. Лексичні шари української лексики з погляду її походження. Споконвїчно українські слова (їндоєвропейські, праслов'янські, схїднослов'янські) і власне українські. Етимологїчні словники української мови.

9. Лексичні запозичення в українській мові. Фонетичні, граматичні і лексичні закономірності, що супроводжують освоєння запозичених слів (фонетико-морфологїчна адаптація). Семантичні процеси при запозиченнї слів. Класифїкація запозичень за походженням (джерелами) і тематичними групами. Екзотизми й варваризми. Калькування й кальки. Типи лексичних кальок. Інтернаціональна лексика. Запозичена лексика в тлумачних словниках і словниках їншомовних слів.

10. Соціальна й територїальна диференціяція лексики української мови. Лексика загальнонародна й лексика обмеженого вжитку. Науково-технїчна й професїйна термїнологїя. Специфїка термїна. Джерела термїнотворення в українській мові. Поняття про термїнологїзацію загальнонародної лексики й детермїнологїзацію термїна. Словники термїнів. Професїоналїзми, вїдмїнності їх вїд термїнів. Жаргонна лексика. Арго. Використання жаргонної та арготичної лексики в лїтературній мові. Дїалектизми (фонетичні, морфологїчні, словотворчі, лексичні, синтаксичні), види лексичних дїалектизмів (лексичні, етнографїчні, семантичні). Функції в тексті. Словники дїалектної та жаргонної лексики.

11. Активна й пасивна лексика. Застарїла лексика: їсторизми (матерїальні архаїзми) й архаїзми (стилїстичні архаїзми). Неологїзми, їх рїзновиди і шляхи появи в мові. Оказїональні й потенційні слова. Словники нових слів і значень. Словники архаїзмів (їсторичні). Стилїстична диференціяція лексики української мови. Лексика стилїстично нейтральна (мїжстильова) і стилїстично забарвлена. Розмовна лексика, її види. Книжна лексика, її види.

12. Фразеологїя як лїнгвїстична дисциплїна. Предмет вивчення фразеологїї. Поняття фразеологїчної одиницї. Питання про обсяг фразеологїї і типи її одиниць. Фразеологїчна парадигматика: фразеологїчні синоніми, антонїми. Фразеологїчна багатозначнїсть. Фразеологїчні омонїми. Типологїя фразеологїчних одиниць. Фразеологїя української мови з погляду її походження (старогрецькї, романськї, бїблейськї, авторськї фразеологїзми). Стилїстична диференціяція фразеологїзмів. Структурні типи фразеологїзмів. Фразеологїчні словники української мови.

13. Лексикографїя як прикладна наукова дисциплїна. Основні поняття лексикографїї. Типологїя словникової продукції. Енциклопедичні й лїнгвїстичні словники. Типи лїнгвїстичних словників. Тлумачнї словники української мови. Структура словникової статтї у тлумачних словниках.

14. З їсторїї української лексикографїї. Найдавнїшї українськї словники. Українська лексикографїя ХІХ–ХХ ст. Сучасний стан лексикографїї в Україні. Огляд базових лексикографїчних праць.

8. Методи навчання

Методика організації роботи під час вивчення цього курсу складається з двох взаємопов'язаних частин: роботи викладача й роботи студента.

Форми роботи викладача такі:

- організація і проведення лекційних і практичних занять;
- контроль за опрацюванням наукової літератури;
- організація і проведення тестування;
- консультування студентів;
- організація і проведення заліку.

Форми роботи студента:

- опрацювання теоретичного матеріалу;
- читання і конспектування наукової літератури;
- підготовка до практичних занять;
- складання тестових завдань, таблиць, схем;
- підготовка до заліку.

Методи навчання: загальнолінгвістичні (аналітичний, синтетичний, аналітико-синтетичний, індуктивний, дедуктивний, зіставний). Також послуговуємося такими специфічними методами дослідження при вивченні синтаксичних одиниць: дистрибутивним (при визначенні предикативних частин складного речення); трансформаційним (при визначенні семантико-синтаксичних відношень між предикативними частинами); кількісно-статистичним (при визначенні частотності вживання різних типів синтаксичних одиниць) та ін.

9. Розподіл балів, що присвоюються студентам

Розподіл балів, які отримують студенти до іспиту

Поточне тестування та самостійна робота		Іспит	Сума
Змістовий модуль I. <i>Лексикологія. Системні зв'язки в лексці</i>	Змістовий модуль II. <i>Українська лексикографія</i>		
25 б.	25 б.	50 б.	100 б.

Оцінювання проводиться за 100-бальною шкалою.

Бали нараховуються так:

• змістові модулі (50 % семестрової оцінки): 1 – 25 балів; 2 – 25 балів; максимальна кількість балів за усі модулі 50;

• іспит – підсумковий тест (30 % семестрової оцінки): максимальна кількість балів 30.

Підсумкова максимальна кількість балів 100.

Академічна доброчесність: очікується, що відповіді студентів будуть оригінальними. Виявлення ознак академічної недоброчесності у відповіді студента, незалежно від масштабів плагіату чи обману, є підставою для того, щоб викладач її не зарахував.

Відвідування занять є важливою складовою навчання. Очікується, що всі студенти відвідають усі практичні заняття курсу. Студенти мають інформувати викладача про неможливість відвідати заняття. У будь-якому випадку студенти зобов'язані дотримуватися усіх термінів, визначених для виконання усіх видів робіт, передбачених курсом.

Література. Усю літературу, яку студенти не зможуть знайти самостійно, надає викладач виключно в освітніх цілях без права її передачі третім особам. Студентів заохочують до використання також й іншої літератури та джерел, яких немає серед рекомендованих.

Політика виставлення балів. Враховуються бали, набрані за виконання відповідних видів модульних робіт, а також бали, набрані впродовж семестру за виступи на практичних заняттях, участь в обговоренні. При цьому обов'язково враховується присутність на занятті та активність студента під час практичного заняття; недопустимість пропусків та запізнь на заняття; користування мобільним телефоном, планшетом та іншими мобільними пристроями під час занять із метою, не пов'язаною з навчанням; списування та плагіат; несвоєчасне виконання поставленого завдання і т. ін.

Жодні форми порушення академічної доброчесності не толеруються.

Шкала оцінювання: навчального закладу, національна та ECTS

Оцінка ECTS	Оцінка в балах	За національною шкалою		Залік
		Екзаменаційна оцінка, оцінка з диференційованого заліку		
A	90-100	5	Відмінно	Зараховано
B	81-89	4	Дуже добре	
C	71-80		Добре	
D	61-70	3	Задовільно	
E	51-60		Достатньо	

Протягом семестру проводиться не менше двох модулів або колоквиумів чи контрольних робіт або інших видів контролю. Максимальна кількість балів, яка встановлюється для цих видів контролю, а також відповідність оцінок FX та F у шкалі ECTS, у балах та національній шкалі визначається Вченими радами факультетів або кафедрами, які забезпечують викладання відповідних дисциплін.

10. Рекомендована література

Основні джерела:

1. Бодик О. П., Рудакова Т. М. Сучасна українська літературна мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Київ. 2011.
2. Лисиченко Л. А. Лексикологія сучасної української мови. Семантична структура слова. Харків. 1977.
3. Микитюк О. Сучасна українська літературна мова: самобутність, система, норма: навч. посібник. Львів. 2010.
4. Сучасна українська літературна мова. Лексикологія. Фразеологія / За ред. І. К. Білодіда. Київ. 1973.
5. Сучасна українська літературна мова: Підручник. А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ, та ін.; За ред. А. П. Грищенка. – 2-ге вид. Київ. 1997.
6. Сучасна українська літературна мова: Підручник. М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін.; За ред. М. Я. Плющ. 3-є вид. Київ. 2001.
7. Сучасна українська мова: Лексикологія. Фонетика: підручник. За ред. А. К. Мойсієнка. Київ. 2013.
8. Сучасна українська мова: Підручник. О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін.; За ред. О. Д. Пономарева. 3-є вид. Київ. 2005.
9. Українська мова: Енциклопедія. Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. Київ. 2000, 2004, 2007.
10. Українська мова: Практикум. Навчальний посібник. Пазяк О. М., Сербенська О. А., Фурдуй М. І., Шевченко Л. Ю. Київ. 2000.
11. Ющук І. П. Українська мова. – Київ, 2005.

Додаткові джерела:

1. Авксентьева Л. Г., Калашник В. С., Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови. Ужгород. 1977.
2. Антисуржик: Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити: Посібник. Заг. ред. О. Сербенської. Львів. 1994.
3. Антисуржик: Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити: Навч. посібник. Заг. ред. О. Сербенської. 3-тє вид., доп. І переробл. Львів: Априорі. 2007. 304 с.
4. Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо. Київ. 1991 (та ін. видання).
5. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ. 1995.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови. В. Т. Бусел (уклад. та голов. ред.). Київ, 2005.
7. Волкотруб Г. Й. Практична стилістика сучасної української мови: Використання морфологічних засобів мови. Київ. 1998.
8. Волощак М. Неправильно – правильно: Довідник з українського слововживання. За матеріалами ЗМІ. Київ. 2000.
9. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ. 1985.
10. Головащук С. І. Перекладні словники і принципи їх укладання: На лексичному матеріалі російської та української мов. Київ. 1976.
11. Головащук С. І. Словник-довідник з правопису та слововживання. За ред. В. М. Русанівського. Київ. 1989.
12. Горецький П. Й. Історія української лексикографії. Київ. 1963.
13. Гринчишин Д. Г., Сербенська О. А. Словник паронімів української мови. Київ. 1986.

14. Гринчишин Д., Капелюшний А., Сербенська О., Терлак З. Словник-довідник з культури української мови. Львів. 1996.
15. Демська О. М., Кульчинський І. М. Словник омонімів української мови. Львів. 1996.
16. Демський М. Т. Фраземна паронімія. *УМЛШ*. 1988. № 1.
17. Друм Т. Сленг: погляд зсередини. *Дивослово*. 1998. № 12.
18. Івченко А. Українська народна фразеологія: ономазіологія, ареали, етимологія. Харків. 1997.
19. Капелюшний А. О. Типологія журналістських помилок. Львів. 2000.
20. Караванський С. Пошук українського слова, або Боротьба за національне «я». Київ. 2002.
21. Караванський С. Секрети української мови. Київ. 1994.
22. Коваль А. П. Слово про слово. Київ. 1976.
23. Коваль А. П., Коптілов В. В. Крилаті вислови в українській літературній мові. Київ. 1975.
24. Критенко А. П. Паронімія в українській мові. *Мовознавство*. 1986. № 3.
25. Культура української мови: Довідник. За ред. В. М. Русанівського. Київ. 1990.
26. Кульчицька Т. Ю. Українська лексикографія XIII – XX ст.: Бібліограф. покажчик. Львів. 1999.
27. Лисиченко Л. А. Лексикологія сучасної української мови. Семантична структура слова. Харків. 1977.
28. Мамрак А. В. Проблеми словотвірної омонімії. *Мовознавство*. 1992. № 3.
29. Мацько Л. І., Сидоренко О. М. Українська мова: Посібник. 2-е вид. Київ. 1996.
30. Медведєв Ф. П. Українська фразеологія: Чому ми так говоримо. Харків. 1978.
31. Москаленко А. А. Нарис з історії української лексикографії. Київ. 1961.
32. Муқан Г. М. Багатозначність і омонімія. *УМЛШ*. 1970. № 8.
33. Непийвода Н. Ф. Сам собі редактор: Порадник з української мови. Київ. 1998.
34. Нечитайло О. І. Синоніми в лексикографії. Київ. 1987.
35. Німчук В. В. Давньоруська спадщина в лексиці української мови. Київ. 1992.
36. Пазяк О. М., Кисіль Г. Г. Українська мова і культура мовлення. Київ. 1995.
37. Полюга Л. М. Словник антонімів. За ред. Л. Г. Паламарчука. Київ. 2001.
38. Пономарів О. Д. Культура слова: Мовностилістичні поради. Київ. 2003.
39. Потелло Н. Я. Українська мова і ділове мовлення. Київ. 2002.
40. Різун В. В., Мамалига А. І., Феллер М. Д. Нариси про текст. Київ. 1998.
41. Селіванова О. О. Концептуалізація просторової орієнтації в українських фраземах. *Мовознавство*. 2004. № 1.
42. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психолінгвістичний та етнокультурний аспекти). Київ; Черкаси. 2004.
43. Сербенська О., Волощак М. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем. Київ. 2001.
44. Сімонок В. П. Семантико-функціональний аналіз іншомовної лексики в сучасній українській мовній картині світу. Харків. 2000.
45. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. Київ. 1973.
46. Словник іншомовних слів. За ред. О. С. Мельничука. Київ. 1984.
47. Словник синонімів української мови: у 2 т. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головашук та ін. Київ. 2001.
48. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг. Київ. 2005.
49. Ставицька Л. О. Незаконослухняна мова. *Коментар*. 2004. № 3.
50. Ставицька Л. О. Проблеми й аспекти вивчення жаргонної лексики: Соціолінгвістичний аспект. *Українська мова*. 2001. № 1.

51. Сухопар В. Ф. Бібліографія українських словників (1990–1997). *Вестник Международного славянского университета*. Харків. 2000.
52. Сучасна українська літературна мова: Довідник. Л. Ю. Шевченко, В. В. Різун, Ю. В. Лисенко; За ред. О. Д. Пономарева. 2-е вид. Київ. 1996.
53. Тараненко О. О. Деякі питання теорії синонімії словника. *Мовознавство*. 1983. № 3.
54. Тараненко О. О. Новий словник української мови: Концепція і принципи укладання словника. Кам'янець-Подільський. 1996.
55. Тараненко О. О. Сучасні тенденції до перегляду нормативних засад української літературної мови і явище пуризму. *Мовознавство*. 2006. № 1.
56. Ткаченко О. До концепції нового «Словника української мови». *Українська мова*. 2002. № 1.
57. Тоцька Н. І. Сучасна українська літературна мова: Завдання і вправи. Київ. 1995.
58. Ужченко В. Д. Народження і життя фразеологізму. Київ. 1988.
59. Український правопис (4-е видання, виправлене й доповнене). Київ. 1997 (і наст. стереотип. видання).
60. Український правопис. Ред. Є. І. Мазніченко та ін.; НАН України. Київ: Наук. думка. 2019. 390 с.
61. Фразеологічний словник української мови: у 2 т. Київ. 1993.
62. Чак Є. Д. Складні випадки правопису та слововживання. Київ. 1998.
63. Шевченко Л. Ю., Різун В. В., Лисенко Ю. В. Сучасна українська мова: Довідник. Київ. 1993.

Джерела Internet:

1. www.linguist.univ.kiev.ua
2. www.mova.info
3. www.vesna.org.ua
4. Електронна бібліотека Інституту журналістики (www.journ.univ.kiev.ua)

Методичне забезпечення:

1. Практичні заняття з курсу «Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія». Уклала З. Купчинська. Львів. 1999. 51 с.
Лексикологія сучасної української літературної мови. Практикум: Навчально-методичний посібник для студентів I курсу філологічного факультету. І. Ціхоцький, О. Левчук. Львів. 2014. 258 с.